

Szijártó Livia

szijartolivia@gmail.com

A pszichológiai szempontú tartalomelemzés használatának lehetőségei a védelmi szférában

Absztrakt

Az utóbbi években egyre elterjedtebbé vált a tartalomelemzés használata. A tudományos elveken alapuló módszer narratív pszichológiai megközelítését László és munkatársai (2005, 2011) dolgozták ki Magyarországon, mely a szövegekben található nyelvi struktúrák és alakzatok segítségével - az egyénre vagy a csoportra jellemző - pszichológiai konstruktumok azonosítását teszi lehetővé. A tartalomelemzés jól használható a különböző pszichopatológiai jelenségek vizsgálata során, terápiás eszközként, de a védelmi szektor területén is. A napjainkban működő szélsőséges szervezetek és egyének az interneten kommunikálnak egymással, és teszik közzé gondolataikat. A virtuális működésük monitorozása és tudományos igényű elemzése elengedhetetlen a preventív és felderítő munka során. A pszichológiai szempontú tartalomelemzés segítségével azonosítani lehet a potenciális veszélyt jelentő személyek és csoportok közléseiben lévő mögöttes tartalmakat. A cikkben a szerző bemutatja, hogy a vizsgált módszer miként használható a védelmi szféra egyes területein.

Kulcsszavak: tartalomelemzés, narratív pszichológia, számítógépes szóelemző szoftverek, internet, védelmi szféra

Abstract

Scoping study on application of psychology oriented content analysis in Law enforcement

The application of content analysis is prevalent in the last few years. In Hungary, Laszlo et al.(2005, 2011) have been developed the methodology of narrative psychological approach, based on scientific principles. The method allows the identification of individual or group related psychological constructs by the analysis of the word-formations, the schema and the language structure of a text. The content analysis can be applied successfully as a therapeutic tool in different psychopathological symptoms, as well as in the

law enforcement. The currently active extremist individuals and radical organizations widely use the internet to communicate with each other and to publish their concept. The monitoring and scientific interpretation of their virtual movements are necessary during the preventive work and investigation. The psychology oriented content analysis can help to identify the meaning and significance behind the statements and publications of potentially dangerous persons or groups. The author of the article describes the applicability of the analyzed method in certain fields of the law enforcement.

Keywords: content analysis, narrative psychology, software for content analysis, internet, law enforcement

A tartalomelemzés fogalma és történeti áttekintése

A tartalomelemzés definíciója

Az utóbbi években a társadalomtudományok területén egyre kedveltebb vizsgálati módszerré vált a tartalomelemzés, mint interdiszciplináris eszköz (Antal, 1976). Az eljárás Antal (1976) megfogalmazásában a közlemények meghatározott célú elemzését jelenti; a közlemények sorába nemcsak a szóbeli és írásos anyagok tartozhatnak, hanem filmek, művészeti alkotások, hirdetések, fényképek. A tartalomelemzés alapvetően két részre osztható: az első fázisban történik a kódolás, mely során a szavakat, szimbólumokat egy előre megállapított kategóriákba soroljuk, majd az interpretáció szakaszában a kutató feltárja a rejtett összefüggéseket, értékeli az eredményeket (Antal, 1976). Az elemzés során a vizsgált tartalmak objektív kódolása zajlik, miután kvantitatív módszerrel a mennyiségi adatokból minőségi következtetéseket lehet levonni (Antal, 1976).

Krippendorff (1980, magyarul 1995) könyvében bemutatja a tartalomelemzés alapvető feladatait; első lépésben a kutató meghatározza a vizsgált adatok körét, a populációt, a mintaszámot. Másik fontos momentum a kontextus meghatározása, mellyel a kutató megszabja az elemzés határait. A vizsgálat felépítését az elemzést végző személye és érdeklődése határozza meg.

Smith (2000) a tartalomelemzést olyan módszernek tartja, mely alkalmas arra, hogy a megadott szövegből mögöttes tartalmakat és rejtett információkat nyerjünk ki. Az elemzés során a kutató szisztematikus és objektív módon specifikálja az adott minta jellegzetességeit. Smith (2000) szerint a tartalomelemzés során a nagy mennyiségű kvalitatív információ kezelhetőbb mennyiségű reprezentációra redukálódik a kódolás és kategorizáció segítségével.

Berg (2001) szerint a tartalomelemzés során egy kódoló séma létrehozásával az adott szöveg objektív elemzésére van lehetőség. A kutatók leggyakrabban írásos dokumentumokat, verbális kommunikációs csatornákat - mely lehet akár videófelvétel, művészeti alkotás vagy fénykép - vizsgálják, mely során az üzenetek speciális jellemzőit igyekeznek feltárni (Berg, 2001). Berg azt mondja, hogy a kutatási kérdés szempontjából a vizsgált tartalmakat két szinten lehet elemezni: a felszíni struktúra és a mögötte meghúzódó látens tartalom szintjén.

A tartalomelemzésnek alapvetően két típusa létezik (László, 2011 nyomán): a kvantitatív elemzés során a szavakat előre meghatározott módon kategóriákba soroljuk, majd a találati gyakoriság alapján következtetéseket vonunk le. A szakértők ezt a módszert helyettesítő tartalomelemzésnek hívják. A vizsgálati eszköz ebben az esetben nomotetikus, mivel a kutató egy előzetes vizsgálat során besorolja a szavakat egy adott kategóriába. A kvalitatív megközelítés ezzel szemben nem fogadja el azt a nézetet, hogy a szavakat egységes kódokba lehetne rendezni. A kvalitatív elveket valló hagyomány a korrelációs módszert használja, mely során egy adott szövegben az egymás környezetét jelentő szavak együtt előfordulásából lehet következtetéseket levonni a szöveg jelentéstartalmára vonatkozóan (László, 2011).

A tartalomelemzés története

A tartalomelemzést alapvetően a sajtókutatásban használták először a XIX-XX. század fordulóján, főként Amerikában (Antal, 1976). Az első ilyen jellegű kutatás Speed (Speed, 1893, idézi Antal, 1976) nevéhez fűződik, aki a New York-i újságok vasárnapi kiadásait vizsgálta 1881-1883 között. Speed előzetes kategóriákat hozott létre (pl. politika, vallás, pletyka, stb.) és hosszúságmértékkel (hüvelykkel) vizsgálta, hogy a lapok milyen mennyiségben foglalkoztak az adott témával (Antal, 1976). Mint láthatjuk, ez még tisztán kvantitatív elemzés, mivel Speed nem vette figyelembe a szövegek, cikkek minőségi aspektusát.

Antal (1976) szerint a tartalomelemzés használatában a II. világháború jelentette az első minőségi ugrást, melyet egy kutatás bemutatásával támaszt alá: a náci tengeralattjárók a háború elején komoly veszteségeket okoztak a szövetséges koalíciónak, melyről a hivatalos német propaganda folyamatosan beszámolt. A radarok elterjedése megváltoztatta az erőviszonyokat, azonban nehezen volt mérhető azok eredményessége. A szövetségesek emiatt vizsgálat alá vetették a hivatalos náci sajtót. A kutatók megállapították, hogy a radar megjelenése után nagyban csökkent a német újságokban a tengeralattjárókkal kapcsolatos hírek száma, ebből arra következtettek, hogy

a haditechnikai eszköz eredményesnek bizonyult. A tartalomelemzés e korai változatában a szerzők a „tengeralattjáró” kifejezés számbeli értékét vizsgálták, a gyakorisági adatokból pedig intuitív módon következtetéseket vontak le (Antal, 1976).

A második világháború más szempontból is *valós szükségletet jelentett az ilyen típusú tartalmi vizsgálatok tekintetében* (Antal, 1976)¹. A kutatók ebben az időben az ellenséges csapatok propagandaszövegeit elemezték, mellyel az volt a céljuk, hogy prediktív következtetéseket vonjanak le. Ez annyit jelent, hogy a szövegek elemzése során kísérletet tettek az ellenséges szándék azonosítására.

Az ötvenes évektől kezdődően (Krippendorf, 1980, magyarul 1995) megnőtt a tartalomelemzés iránti érdeklődés a társadalomtudományok területén. Krippendorf (1980, magyarul 1995) szerint ezzel egy időben megjelent az igény a számítógépek felhasználására is: elsőként a szószámláló számítógépes programok jelentek meg, majd a szakemberek egyre több módszert dolgoztak ki a szintaktikai és szemantikai elemzés hatékonyságának növelésére. A számítógépes programok a technológia fejlődésével egyre korszerűbbé váltak. Ma már több tucat ilyen jellegű szoftver került forgalomba, melyekről a későbbiekben még lesz szó.

Krippendorf (1980, magyarul 1995) a könyvében kifejti, hogy tartalomelemzés lényegében az elmúlt évszázadban olyan tudományos módszerré nőtte ki magát, mely segítségével következtetéseket lehet levonni *“az alapvetően verbális, szimbolikus vagy kommunikatív adatokból”*².

A narratív pszichológia szakmai bemutatása

A tartalomelemzés a lélektan területén

Ma már a tartalomelemzést több tudomány területén is használják, a pszichológiában pedig különösen elterjedt módszerré vált. Smith (2000) nyomán a következő lélektani területeken adekvát a módszer használata:

---

¹ 26. old.

² 21. old.

A klinikai pszichológiában a pszichoterápiás folyamatban, a gyermekkori bántalmazás vizsgálatában, a szuicid krízisekben és diagnosztikai eljárásokban jelenik meg a tartalomelemzés használatának szükségessége. A fejlődéslélektanban a szelf- és erkölcsi fejlődés kutatásában, az iskolapszichológia területén az osztálylégkör vizsgálatában, az írásbeli képességek és a problémamegoldás fejlesztésében terjedt el. A személyiségpszichológiában (pl. az értékek, érzelmek, a negatív és pozitív attitűdök, a kreativitás, a kognitív képességek) és a szociálpszichológiában (agresszió, attribúciók, interperszonális kapcsolatok, vezetői képességek, a stigmatizáció és a sztereotípiák kutatása) is hasznos eredményeket lehet elérni a tartalomelemzéssel.

Az eljárás gyakran olyan információt ad a vizsgált alanyról, mely más módszerrel nehezebben érhető el. A tartalomelemzés alkalmas arra, hogy a belső mentális állapottal, a referenciakerettel, a különböző eseményekre adott reakciókkal kapcsolatban következtetéseket lehessen levonni (Smith, 2000). A szövegben azonosítható nyelvi alakzatok gyakran többet mondanak el az adott személyről, mint amit ő valójában szeretett volna (Smith, 2000). A beszéd során a mimika, a gesztusok, a hanglejtés, a szónoki képességek gyakran többletinformációt jelentenek a kutató számára.

A narratív pszichológia elterjedése Magyarországon

A Pécsi Tudományegyetem Pszichológia Intézetének és az MTA Pszichológiai Intézetének kutatói az elmúlt években nagyszabású kutató-fejlesztő tevékenységet folytattak - és folytatnak ma is - a tudományos narratív pszichológia területén (Vincze és mtsi, 2009). A tudományág lényeges eleme, hogy az egyén verbális és nonverbális kommunikációjából kvantitatív és kvalitatív módszerekkel képes arra, hogy következtetéseket vonjon le a személy mentális és interperszonális állapotára vonatkozóan.

A narratív pszichológia alapfeltevése, hogy a beszéd és a lelki folyamatok között összefüggés mutatható ki (László, 2005). László (2005) megállapítása szerint az elbeszélés ebben az értelemben jelentésadásnak tekinthető, az adott személy a történetek révén konstruálja önmagát és a világot, amelyben él. A narratív pszichológia szerint a narratívum az egyik lehetséges reprezentációs forma, mely segítségével leképezzük a körülöttünk lévő világot (Pohárnok, 2008). László (2011) szerint a különböző csoportok és személyek a történetek révén alkotják meg a pszichológiailag érvényes valóságukat, ezáltal a narratívumok alkalmasak arra, hogy a várható viselkedéses adaptációról és a megküzdési képességekről árulkodjanak.

A narratív pszichológiai tartalomelemzés szerepe a lélektani kutatásokban

A narratív pszichológiai tartalomelemzés abból a célból jött létre, hogy a szövegekben fellelhető nyelvtani alakzatoknak pszichológiai tartalmat adjon (László, 2005). László (2005) tanulmányában részletesen kifejti azokat a narratív elemeket, melyek pszichológiai jelentéssel bírhatnak. A következőben a tanulmány (László, 2005) alapján foglalom össze ezek lényeges aspektusait:

1. Szereplői funkciók:

Az elbeszélésben a szereplők a viselkedésükkel egyrészt hozzájárulnak a cselekmény kialakulásához, másrészt a személyiségfejlődés szempontjából releváns interperszonális funkciókat is képviselnek. László (2005) a szülő-gyerek kapcsolatot hozza fel példának, ahol nem mindegy, hogy a védekezés és a biztonság funkcióját a szülő látja-e el, vagy a gyermek veszi át ezt a szerepet. Péley (2002, idézi László, 2005) a fiatalkori deviáns viselkedés és a korai tárgykapcsolati zavarok közötti összefüggést vizsgálta, mely során 21 kategória mentén elemezte a szereplők pszichológiai funkcióit. Az említett kutatás is rávilágít arra, hogy a szereplőknek a történetekben való eloszlásából és az elbeszélésekben képviselt funkciókból a narratív pszichológiai tartalomelemzés módszerével objektív következtetéseket lehet tenni (László, 2005).

2. Téri-érzelmi távolságszabályozás:

A narratívumokban a közeledés-távolodás dinamikája lényegében a szereplők közötti kapcsolatszabályozásra és a beszélő érzelemszabályozására utal. Pohárnok (2004, idézi László, 2005) szerint az „én” és a „másik” kapcsolata mindig egy úgynevezett interaktív térben zajlik, melynek két végpontját adják a szereplők. Az interaktív tér fizikai és mentális dimenzióban is értelmezhető.

3. Az elbeszélői perspektíva pszichológiai elemzése:

A narratívumok elemzése során fontos figyelembe venni, hogy az adott történet nem önmagában jelenik meg, hanem az elbeszélő tapasztalatain keresztül. Emiatt az elbeszélői perspektívában jelennek meg azok a tudatállapotok, melyek az eseménnyel kapcsolatban a narrátort és a szereplőket jellemezhetik.

4. Az időélmény szerepe a narratívumban:

“Az időviszonyok azonosítása az igeidők, az igeszemlélet és az időhatározók alapján a szöveg szintjén biztonságosan elvégezhető” (László, 2005). Az idői szervezés alapján fontos

megállapításokat lehet tenni a mentális állapotra vonatkozóan. Az időélmény zavara pszichopatológiai jelenségekre utalhat.

5. Narratív értékelés:

Erre az elemre általában az értékelő kommentárok vonatkoznak, melyek kifejezik a beszélő viszonyát az adott eseményhez. Ezeknek a kijelentéseknek érzelmi és kognitív aspektusai is vannak, és sokat árulnak el az egyén intrapszichikus állapotáról.

6. Narratív koherencia:

László (2005) írja, hogy a koherencia szintje nehezen operacionalizálható, hiszen egy viszonylag egyszerű történetnek is bonyolult oksági jellemzői lehetnek. Ettől függetlenül a koherencia vizsgálatával érdekes következtetéseket lehet levonni az egyén mentális állapotára vonatkozóan.

7. A szelf-referencia pszichológiai jelentései:

A szelfre utaló nyelvi alakzatok vizsgálatából következtetni lehet az elbeszélő érzésére (például annak elszegényedése vagy éppen a létezés dominanciája, László, 2005). Annak ellenére, hogy egy élettörténeti elbeszélés középpontjában az én áll, előfordulhat, hogy egy narratívumból kimaradnak az én élményei.

8. A tagadás:

A tagadás kapcsolódhat egy traumatikus élményhez, vagy egyes esetekben ambivalenciára utal. Az ambivalens tagadás alternatív perspektívát nyújt, ezáltal megteremti a gátlás jellegű pszichés alkalmazkodást. Az absztrakt tagadás ezzel szemben magát a konstrukciót semmisíti meg.

A számítógépes szoftverek használata a pszichológiai szempontú tartalomelemzésben

Az előbb felsorolt narratív elemeket ma már nagyrészt számítógépes programok segítségével vizsgálják. A korszerű "szövegelemző" szoftverek a vizsgált közlések empirikus elemzését végzik (Ehmann, Balázs, 2011). Az informatikai módszer előnye, hogy gyorsan és automatizált módon képesek nagy szövegtömegeket elemezni (Pohárnok, 2008). Az ilyen jellegű szoftverek a szöveg nyelvi-strukturális tulajdonságainak adnak adekvát pszichológiai jelentést (László, 2005).

Egy ilyen program alapvető feladata, hogy azonosítsa „*a pszichológiai tartalmakat hordozó narratív kategóriákat a nyelvi mintázatok szintjén*” (László, 2005). Ezen felül a találati gyakoriság formába rendezése és a statisztikai műveletek elvégzése is a feladatok közé tartozik. László (2005) kutatócsoportjával kifejlesztette a Lin-Tag szó feletti narratív pszichológiai tartalomelemzőt, melyet

összekapcsoltak az Atlas.ti (nagy méretű szövegbázisok kezelésére kifejlesztett szoftver) és az SPSS (statisztikai programcsomag) szoftverekkel, így létrejött a Las-vertikum. Az új eljárással élettörténeteket, a projektív tesztek és egyéb pszichológiai vizsgálómódszerek eredményeit ellenőrzött feltételek mellett lehet vizsgálni.

A Nooj nyelvi fejlesztő környezet központi eleme a szótár, mely a magyar nyelv általános szókincsét tartalmazza, továbbá specifikus pszichológiai szövegekből kinyert szakszavakat is (Vincze és mtsi, 2009). A szoftverben egységesen kezelhetők a nyelvi elemzés különböző szintjei - mint a morfológia, a szintaktikai elemző, a transzformációs szabályok (Vincze és mtsi, 2009). A program lényegében olyan algoritmusokkal dolgozik, melyek a pszichológiailag releváns kifejezések beazonosítását végzik (Vincze és mtsi, 2009).

Narratív pszichológiai kutatások hazánkban

Pohárnok (2008) tanulmányában arra kereste a választ, hogy az elbeszélések vizsgálata mennyire alkalmas különböző pszichopatológiai jelenségek feltárására. Abból indult ki, hogy a pszichés zavarok sajátos élményszerveződési módnak tekinthetők, melyeknek van narratív aspektusa is. Pohárnok kiemeli, hogy a narratívumok vizsgálata során figyelembe kell venni a fejlődési szempontokat is, mivel *“ennek segítségével lehet megérteni, hogy az elbeszélések minőségi és strukturális változatai miként tükrözhetik a személyiség működésének zavarait”* (Pohárnok, 2008)³³. A tanulmányból az is kiderül, hogy a narratív pszichológia szerint az elbeszélés az egyik lehetséges módja az önreflexió és az önszabályozás folyamatának.

Pohárnok (2008) részletesen bemutatja Dimaggio és Semerari (2001, idézi Pohárnok, 2008) elképzelését a diszfunkcionális narratív formák kialakulásáról. Az elmélet szerint kimutatható egy narratív fejlődési ív, ahol a különböző szakaszokon történő elakadás diszfunkcionális narratív formát eredményez. Ezeknek az elakadásoknak a detektálása hozzásegítheti a kutatót a pszichés zavar azonosításához. A tanulmányból (Pohárnok, 2008) kiderül, hogy milyen strukturális követelmények határozzák meg a “megfelelő” narratívumot: a történet téri-idői és oksági rendezettsége, a tematikus koherencia, a saját és a másik intencionális állapotának elbeszélése és történetbe ágyazása. Attól függően, hogy az egyén milyen strukturális hibát követ el, többféle

---

³³ 1. old.

problémás narratív típust lehet megkülönböztetni. Az elszegényedett narratívumban hiányzik a személyes perspektíva, és az átélt érzelmek megfogalmazása sem jelenik meg. Az alexitímiás narratívumokban az elbeszélő egyáltalán nem fogalmazza meg az érzelmi állapotát, emiatt a szöveg kevésbé vagy egyáltalán nem értelmezhető. A narratív integráció deficitje azt jelenti, hogy az egyén nem képes koherens módon formálni a saját magáról és az interperszonális kapcsolatairól szóló tudását, tapasztalatait nem önti egységes keretbe.

Egy későbbi kutatásban (Ehmann és Balázs, 2011) a fő célkitűzés az volt, hogy a narratív pszichológiai tartalomelemzés módszerével feltérképezzék egy ötfős izolált és szélsőséges környezetben lévő kiscsoport (tudományos nevén "ICE-group") dinamikáját. A résztvevő személyek egy úrszimulációs gyakorlatban vettek részt, mely során naplót vezettek a mindennapjaikról, érzéseikről és a helyszínen kialakult interperszonális kapcsolataikról. Ehmann és Balázs (2011) tanulmányában két új narratív pszichológiai tartalomelemzési technikát mutat be, a dimenzionális és a narratív szociometriai eljárást. A dimenzionális módszer alapja a Dollars-Mowrer képlet: a szövegben lévő diszkomfortérzés meglétét eszerint úgy lehet kiszámolni, hogy a szövegben lévő diszkomfortérzésre utaló elemek számát el kell osztani a diszkomfortérzésre és a megkönnyebbülésre utaló egységek számával. A kutatók ez alapján három dimenziót alakítottak ki: Pozitív-Negatív Érzelem Dimenzió, Fizikai Diszkomfort és Diszkomfort Dimenzió, Csapatszellem Dimenzió. A másik módszer, a narratív szociometriai elemzés lényege pedig, hogy egy szógyakorisági lista alapján kiválogatja a kutató, hogy milyen neveken említik egymást a vizsgálati személyek. A válogatás után a szerzők megvizsgálták a társak említésének abszolút gyakoriságát a szövegekben. A tartalomelemzést a Nooj szoftver segítségével végezték el, melyről már korábban volt szó. A kutatás egyik legfontosabb eredménye, hogy a narratív pszichológiai tartalomelemzés módszere alkalmas arra, hogy a résztvevő személyek naplóbejegyzései alapján csoportszintű pszichodinamikai ismereteket adjon.

Szabó (2011) a doktori disszertációjában a narratív pszichológiai módszerek addiktológiai alkalmazási lehetőségeit vizsgálta. Szabó (2011) abból indult ki, hogy a szenvedélybetegek sajátos nyelvi struktúrával jellemezhetőek. A vizsgálatban az addiktológiában használható, narratív megközelítésen alapuló módszerek differenciáldiagnosztikai és terápiás eredményeit lehetett kimutatni. Eszerint a narratív pszichológia eszközeivel azonosítani lehet a szenvedélybetegség lélektani aspektusait, a szerfogyasztás háttérében meghúzódó kulturális különbségeket, a nyelvi átstrukturálás terápiás használhatóságát (Szabó, 2011).

Egy korábbi kutatás (Balikó, 2000) a szuicid krízisek kommunikációs jellegzetességeit vizsgálta, mely azért érdekes, mert főként manuális módszerrel közelíti meg a problémát. A kutatásban az öngyilkossági krízisvonalakhoz beérkező hívásokat vizsgálták. A tanulmányban a szerző részletesen ismerteti Weintraub módszerét, melyet átdolgozva egy tíz kategóriás rendszert hozott létre. A kódok olyan tartalmakat hordoznak mint általánosítható vagy távolító kód, az énr vonatkozó állítások, a tagadás jele, a minősítések, értékítéletek kódja, ambivalenciát és bizonytalanságot kifejező szavak, az “ott és akkori” kapcsolatra utaló direkt kijelentések, intellektualizációt jelölő szavak, kifejezések, az érzelmi állapotokat képviselő jelek, a pszichológiai komplexus fogalommal jelölt szavak és az egyértelmű öndestruktív tendenciák. Az öngyilkossági krízist átélt személyekkel készült interjúanyagokat a kutatócsoport gépi feldolgozás segítségével elemezte, mely során megvizsgálta az előbb felsorolt kategóriákat és azok kapcsolatait. A kutatásban megfogalmazott eredmények segítséget nyújthatnak az operátor számára a prevenció munkához (Balikó 2000).

A tartalomelemzés módszere az internetes tartalmak vizsgálatában

Az internet a 21. században a mindennapi életünk szerves részévé vált. A különböző közösségi oldalak a szociális életünk meghatározó színtereivé lettek (Lee és mtsi., 2009). Az internet térnyerése miatt bekövetkezett változások miatt a kommunikáció tudományában a virtuális tér és az online média tartalmának kutatása felerősödött az elmúlt évtizedekben. Lee és munkatársai (2009) tanulmányukban azt vizsgálják, hogy 1991 és 2005 között milyen internettel kapcsolatos cikkek születtek. Céljuk az volt, hogy kimutassák, mennyiben változtatta meg az internet jelenléte a kommunikációtudomány eddigi elméleteit és alkalmazott módszereit. A kutatásukban a kategorikus tartalomelemzés módszerét használták, mellyel a tudományos írások absztraktját és kulcsfogalmait vizsgálták. A szerzők megállapították, hogy az internet térhódítása megváltoztatta az eddigi tömegkommunikációs területekkel kapcsolatos elméleteket.

Ez a hatás érvényesül a nyelvészettudomány területén is. A nyelvészek szerint a beszélt és írott szöveget meghatározza az aktuális társas közeg, melyet alátámaszt az internet és a chatsobák elterjedése során bekövetkezett nyelvi változás (Wallace, 2002). Lényegében egy újfajta elektronikus nyelv alakult ki, melyre jellemző a gazdaságosság (pl. rövidítések: lol - laughing out loud/hangosan nevet) és az érzelmeket kifejező jelölések használata (pl. :-) - mosoly jele). A másik fontos jellemzője az internetes kommunikációnak, hogy csak látszólag interaktív: az író

megszakítás nélkül fejezheti ki a véleményét a fórumokon, közösségi oldalakon, ezért inkább tekinthető szónoki jellegű tartalomnak az adott szöveg (Wallace, 2002).

Lee és munkatársai (2009) tanulmányukban megállapították, hogy a legújabb generációk egyre nagyobb területen használják a virtuális teret - mint például a már említett szociális élet vagy az iskolai feladatok elvégzése során -, ezzel a kommunikációs technológia egy jóval komplexebb rendszerét hozták létre. A tanulmány külön kiemeli a blogok szerepét: ezekben a küldő általi személyes üzenetek publikussá váltak, ezek a bejegyzések pedig számtalan mennyiségű és érzelmi töltésű reakciót válthatnak ki az olvasókból. Ebből kifolyólag - kutatói szemszögből - nem elég a blogon megjelenő írásokat elemezni, hanem az esetlegesen létrejövő interakciókat is górcső alá kell venni az elemzés során.

Az internettel kapcsolatos tartalomelemző vizsgálatok egy része az online médiát, a sűrűn látogatott honlapok tartalmi jellegzetességeit elemzi. AZ MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet 2011-ben egy tanulmányt jelentetett meg (Makó, 2011), mely témája az őszi beszéd sajtóvisszhangja. Gyurcsány Ferenc 2006-ban elhangzott őszi beszédének kiszivárogtatása az elmúlt évtizedek egyik legnagyobb érdeklődést kiváltó eseménye volt. A magyar sajtó folyamatosan foglalkozott a beszéddel és annak utóéletével (Makó, 2011). Makó (2011) tanulmányában kvantitatív adatelemzéssel az Index és az Origo nevű hírportálokon megjelenő cikkek hangvételét, azoknak negatív és pozitív aspektusát vizsgálta. A kutató az MKIK által fejlesztett Textplore nevű online tartalom- és szövegelemző szoftvert és az SPSS statisztikai programot használta az elemzéshez. Makó (2011) a cikkeket aszerint jellemezte, hogy bizonyos szavak milyen gyakoriságban jelennek meg a szövegben. A szavakat pozitív, negatív, semleges, illetve köznyelvi és tudományos kategóriába sorolta. A szerző megállapította, hogy az őszi beszéd jelentős sajtóvisszhangot váltott ki a kiszivárogtatás utáni hónapokban, és három évvel később történő választási kampány idején is. A kutatásból kiderült az is, hogy az Index többet foglalkozott a témával, de az Origo több tudományos kifejezést használt a cikkekben. Összességében elmondható, hogy az őszi beszéd inkább negatív megítélés alá esett az online médiában (Makó, 2011). A jelen vizsgálat is rámutat arra, hogy a tartalomelemzés módszerével tudományos szintű következtetéseket lehet levonni a kutatói kérdésre, hipotézisre vonatkozóan.

A tarki.hu weboldalon megjelent Szórakoztatás és kultúra az Interneten című tanulmány (2001) célja az volt, hogy feltárja a magyar internetes oldalak jellemzőit, tartalmát, működését a szórakoztatás és a kultúra területén. A kutatásban használt tartalomelemzéssel a szerzők főként a

weboldalak statisztikai és mennyiségi jellemzőit vizsgálták, mellyel objektív képet festettek az adott honlapról.

A tartalomelemzés használata a védelmi szektorban

A tartalomelemzés módszerének használhatósága nyomon követhető a különböző nemzetközi - bűnmegelőzési, elhárítási feladatot ellátó - szervezetek munkájában is. Az FBI nem sokkal a 2001. szeptember 11-i terrormerénylet után létrehozta az internetes bejelentő vonalát (tip line). Az elmúlt években több millió bejelentés érkezett a civilektől terrorcselekményekkel, egyéb bűnözői tevékenységekkel kapcsolatban. A vonalra beérkező tippek valódiságtartalmának ellenőrzését és a fenyegetés szintjét korszerű módszerekkel vizsgálják (To Track a Threat - Inside our internet tip line, 2009), mely már a tartalomelemzés egyik gyakorlati példájának tekinthető.

Adams és Harpster (2008) az Egyesült Államokban vizsgálták a 911-es segélyvonalra érkező hívásokat. A kutatók haláleseteket bejelentő hívásokat vizsgáltak. A szerzők arra voltak kíváncsiak, hogy a hívások szövegének elemzéséből lehet-e következtetni arra, hogy a hívó félnek köze van-e a halálesethez. A vizsgálat után kimutatták, hogy a bűnös bejelentők például sokkal nagyobb számban osztottak meg a diszpécserrel nem releváns információt, továbbá, hogy az ártatlan telefonálók inkább az áldozatra és a lehetséges segítségnyújtásra koncentráltak a telefonálás során, míg ez a bűnös hívókra kevésbé volt jellemző.

Újabban megnőtt azoknak a kutatásoknak a száma, melyek a terrorista szervezetek internetes tevékenységével foglalkoznak. Weinmann (2005) megállapította, hogy a 2001. szeptember 11-i World Trade Center elleni terroristatámadás után elterjedt a szélsőséges szervezetek tevékenységében az internethasználat. Ma már több ezer weboldalt üzemeltetnek ezek a csoportok, főként az iszlám terrorista sejtek, marxista vagy éppen nacionalista elveket valló szélsőségek.

Az iszlám terrorcsoportok a virtuális teret arra használják, hogy kapcsolatot teremtsenek a világ minden pontján élő muszlim vallású személyekkel. Az elmúlt években tapasztalható globális expanzió azt eredményezte, hogy a korábban elszigetelt csoportok képessé váltak arra, hogy az egész világon mozgósítsák a híveiket (Ministry of the Interior and Kingdom Relations, 2006). A radikális üzenetek terjesztésével lehetővé vált, hogy akár Európában vagy az Egyesült Államokban is tért hódítson a dzsiháid mozgalom. Az eddigi eredmények azt mutatják, hogy például Hollandiában erőteljes radikalizáció mutatható ki a muszlim fiatalok körében (Ministry of the Interior and Kingdom Relations, 2006). Ezzel párhuzamosan kimutatható egy olyan tendencia is,

hogy az iszlám szervezetek egyre hatékonyabbak az internet használatában, így az ott megjelenő kommunikációs csatornáik egyre rejtettebbé válnak (Ministry of the Interior and Kingdom Relations, 2006).

A honlapok tartalmának monitorozása és vizsgálata emiatt kiemelt jelentőségűvé vált az elhárítás és felderítés területén. Weinmann (2009) szerint a tartalomelemzési technikával vizsgálni lehet a terroristák által üzemeltetett weboldalakat, azok retorikai struktúráját, a kommunikációs taktikákat, a szimbólumokat, a célközönségét és az interaktivitás szintjét is.

Külön figyelmet érdemelnek az interneten terjedő - főként iszlám terroristák által készített - videófelvevételek. Az IntelCenter 2005-ben összegyűjtötte az interneten terjesztett dzsihádisták videóinak jellemző típusait, melyeket példákkal támaszt alá: túszejtést vagy nyilatkozatot bemutató felvételek, belső használatra készült kiképző videók vagy instrukciókat tartalmazók, melyek azt a célt szolgálják, hogy fejlesszék a hallgatóság speciális képességeit (IntelCenter, 2005). A terroristaelhárító szervek munkájának fontos része ezeknek a videóknak a felderítése, vizsgálata és értékelése, erre pedig alkalmas lehet a tartalomelemzési metodikája. A módszer használatára példa Reid (2009) tanulmánya, melyben a szerző iszlám terrorista szervezetek által készített videókat vizsgált. A 21. században a dzsihád mozgalmak egyre inkább globálissá váltak, melyben nagy szerepe van az internet térnyerésének. Reid (2009) szerint ezek a mozgalmak különböző internetes fórumokon, blogokon, videómegosztó oldalakon teszik közzé az audiovizuális tartalmakat, melyek mára a al-Kaida kommunikációjának szerves részévé váltak. Az itt tárgyalt kutatásban 60 olyan videó szerepel, melyeket 2006-ban készítettek Irakban különböző iszlám csoportok és a szimpatizánsaik. A szerző két részre osztotta a felvételeket: erőszakos cselekedetet és erőszakmentes tevékenységet bemutatókra. Az előbbieket általában valós terrorcselekményt mutattak be, míg az utóbbiak nagy része vezetői üzenet vagy propagandaszöveg. A videók sokat elárultak a kommunikációs stratégiáról is: a kutatás különbséget tett a felvételek között a megszólított közönség tekintetében is. A szerző (Reid, 2009) leszögezi, hogy a tartalomelemzési módszerrel azonosítani lehet a megfélemlítő szándékot is.

Összegzett következtetések

A jelen tanulmány célja, hogy rövid összefoglaló képet adjon a tartalomelemzési módszeréről, a pszichológiai használatáról és a lehetséges alkalmazási lehetőségeiről a védelmi szektorban. A tartalomelemzés a pszichológia területén elterjedt módszer, mely segítségével a vizsgált szövegben

lévő nyelvi struktúrát mögöttes lélektani jelentéssel lehet megtölteni. Magyarországon főként a narratív pszichológiai megközelítése használatos, mely magyar nyelvű kidolgozása és adaptációja László és munkatársai nevéhez fűződik (ld. László, 2005, 2011, Pohárnok, 2008, Ehmann és Balázs, 2011, stb.). A tartalomelemzés előnye, hogy ötvözi a kvantitatív és kvalitatív kutatási metodikát, azáltal, hogy a minőségi adatokból kinyert számszerűsített változókkal dolgozik.

A számítógépes szövegelemző szoftverek elterjedésével a tartalomelemzés folyamata felgyorsult, és automatizálttá vált. Korábban már említett előnye, hogy nagy szövegtömegeket képes egyszerre elemezni, azonban nem képes kezelni a magyar nyelv sajátosságait (Pohárnok, 2008). A számítógépes szótárak feladatai közé tartozik a nyelvtani szabályok kezelése is, mivel az adott szövegnek nemcsak a tartalmat adó szavai, hanem más nyelvi tulajdonságai is rendelkezhetnek olyan heurisztikus értékkel, amely pszichológiai jelentést hordoz (László, 2011). A programok működésében problémát okozhat a magyar toldalékoló nyelvhasználat is: a morfológiai változatosság miatt egy-egy szótóhoz nagy mennyiségű morfológiai változat is kapcsolódhat, amelyek más-más kategóriába eső tartalmat jelenthet (László, 2011). Az effajta hiányosságok miatt a tudományos szintű tartalomelemzés során mindenképpen szükségesnek tartom egy kiegészítő módszer használatát. A manuális és kvalitatív módszerek - ahol előzetes kategóriarendszer kidolgozása indokolt - társítása a számítógépes elemzés mellé célszerű. A manuális módszerek hátránya, hogy időigényes, azonban megfelelő használata esetén mélységi, látens tartalmakat lehet azonosítani a vizsgált szövegben.

A tartalomelemzés, mint empirikus kutatási módszer a felderítés és elhárítás területén is kezd elterjedni. A 2001. szeptember 11-ei terrortámadás óta jelentős mértékben megnőtt a különböző terrorszervezetek internetes tevékenysége (ld. Weimann, 2005, Reid, 2009). A változásokkal kapcsolatban felvetődik a kérdés, hogy az interneten terjesztett szövegek, videóüzenetek milyen hatást válthatnak ki a muszlim vallású személyekből, és hogy az ezekben megjelenő fenyegetések mennyire jelentenek valós kockázatot a nyugati országok számára. Ma már az interneten keresztül nagy mennyiségű fenyegető üzenet - akár terrorszervezetektől, akár más bűnöző csoportoktól - érkezik a különböző hivatásos szervek részére is, melyek valódisága nem mindig egyértelmű. A lehetséges támadások megakadályozása érdekében szűrni és értékelni kell a keletkezett információt, ezzel elősegítve a mihamarabbi beavatkozást. A korszerű pszichológiai módszerek - főként az itt tárgyalt tartalomelemzés - lehetőséget adnak a vizsgált tartalmakban megjelenő mögöttes struktúra azonosítására, a motiváció és a valós cselekvésbe átforduló kockázat kimutatására. A tudományos

szintű kutatási metodikával végzett vizsgálatok tehát segítséget nyújthatnak a felderítésben és egyáltalán a preventív munkában.

Az internetes tartalmak elemzésekor azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni a virtuális térre vonatkozó sajátosságokat. Az interneten a személy megteheti, hogy a névtelenségbe burkolózik vagy egy nem létező személyazonosságot vesz fel (Wallace, 2002). A fenyegetések és destruktív vagy bűncselekményre buzdító szövegek vizsgálatánál le kell szögezni, hogy anonim helyzetben az egyén hajlamosabb felrúgni a társadalmi konvenciókat, gátlástalanabban és agresszívebben viselkedik online térben, mint a valós életben (Wallace, 2002). Ebből következik, hogy a tartalomelemzés módszerének segítségével azonosítani kell a személy viselkedéses adaptációját és megküzdési stratégiáit (László, 2011), melyből a mindennapi életére vonatkozóan is szeretnénk következtetéseket levonni.

Felhasznált irodalom

Folyóiratok:

ADAMS S. H., HARPSTER T. (2008): 911 Homicide calls and statement analysis: Is the Caller the Killer? *FBI Law Enforcement Bulletin*, 2008, Vol. 77., Nr. 6., 22-31. old.

DIMAGGIO, G.–SEMERARI, A. (2001): Psychopathological narrative forms. *Journal of Constructivist Psychology*, Vol. 14, 1–23. idézi: POHÁRNOK (2008): Széttört történetek. Pszichopatológiai jelenségek az elbeszélésekben. in Vincze Orsolya, Bigazzi Sára (szerk): *Élmény, történet - a történetek élménye*. Új Mandátum Kiadó, Budapest, 2008., 169-181., ISBN: 9789639609839

EHMANN B., BALÁZS L. (2011): Nyelvtudomány az úrpeszichológiában: ICE-csoportok pszichodinamikájának távoli monitorozása narratív pszichológiai tartalomelemzéssel, *Pszichológia*, 2011, 31. évf., 1. szám, 63-79. old. ISSN: 0230-0508

LÁSZLÓ J. (2005): A narratív pszichológiai tartalomelemzés, *Magyar Tudomány*, 2005/11. 1366. oldal.

letöltve innen (2013. október 10.): <http://www.matud.iif.hu/05nov/08.html>

LÁSZLÓ J. (2011): A tudományos narratív pszichológiai tartalomelemzés és a pszichológiai tartalomelemzés hagyományai. *Pszichológia* (2011), 31. évf., 1. szám, 3-15. old. ISSN: 0230-0508

LEE S., KIM J. H., ROSEN D. (2009): A semantic network and categorical content analysis of Internet and online media research, *The Open Communication Journal* (2009), Vol. 3., 15-28. old. ISSN: 1874-916X

PÉLEY B.: Rítus és történet. Beavatás és kábítószeres létezőmód. Új Mandátum, Budapest, 2002. idézi:

LÁSZLÓ J. (2005): A narratív pszichológiai tartalomelemzés. *Magyar Tudomány*, 2005/11. 1366. oldal.

POHÁRNOK (2004): A térben való mozgás narratív dimenziójának vizsgálata borderline és depressziós betegek élettörténeti epizódjaiban. In: Erős Ferenc (szerk.): Az elbeszélés az élmények kulturális és klinikai elemzésében. Akadémiai Kiadó, Budapest, 153-166. old. idézi: LÁSZLÓ J. (2005): A narratív pszichológiai tartalomelemzés, *Magyar Tudomány*, 2005/11. 1366. oldal.

SPEED (1893): Do newspaper now give the news?, *The Forum*, 15, 705-711. old. idézi: ANTAL L.: A tartalomelemzés alapjai (Gyorsuló idő), Magvető Kiadó, 1976. ISBN: 963-270-403-7

VINCZE O., GÁBOR K., EHMANN B., LÁSZLÓ J. (2009): Technológiai fejlesztések a NooJ pszichológiai alkalmazásában. VI. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia, 2009. december 3-4, Szeged, In: MSZNY Konferencia cikkgyűjtemény, Szegedi Egyetemi Kiadó, 285-294. old.

WEIMANN G. (2005): Virtual Terrorism: How modern terrorists use the internet. *The Journal of International Security Affairs*, Spring 2005, Nr. 8. ISSN: 1532-4060

letöltve innen (2013. október 17.): <http://www.securityaffairs.org/issues/2005/08/weimann.php>

Könyvek, könyvfejezetek:

ANTAL L.: A tartalomelemzés alapjai (Gyorsuló idő), Magvető Kiadó, 1976. ISBN: 963-270-403-7

BALIKÓ M. (2000): Az impressziókeltés kommunikációs sajátosságai vokális csatornán keresztül II. In: Kelemen Gábor (szerk.): Tele-dialógus. Pro Pannonia, Pécs. 122-126. ISBN: 963-907-944-8

BERG B.: Qualitative research methods for the social sciences, Fourth edition. Allyn & Bacon, A Pearsons Education Company, Needham, Massachusetts, 2001. ISBN: 0-205-31847-9

letöltve innen (2013. október 15.): http://mthoyibi.files.wordpress.com/2011/05/qualitative-research-methods-for-the-social-sciences_bruce-1-berg-2001.pdf

POHÁRNOK (2008): Széttört történetek. Pszichopatológiai jelenségek az elbeszélésekben. IN Vincze Orsolya, Bigazzi Sára (szerk.): Élmény, történet - a történetek élménye. Új Mandátum Kiadó, Budapest, 2008., 169-181., ISBN: 9789639609839

letöltve innen (2013. április 4.): http://narrativpszichologia.pte.hu/files/tiny_mce/POHARNOK/15_poharnok_ell_ELMENY%20TORTENET.pdf

SMITH C. P.: Content analysis and narrative analysis. In REIS H. T., JUDD C. M.: Handbook of research methods in social and personality psychology. (313-335. old.) Cambridge University Press, New York, 2000. ISBN: 978-052-155-903-4

WALLACE P.: Az internet pszichológiája. Magyar fordítás: Krajcsi Attila, Osiris Kiadó, Budapest, 2002. ISBN: 963-389-592-8

Elektronikus jegyzetek:

KRIPPENDORF K.: A tartalomelemzés módszertanának alapjai. Magyar fordítás: Kállai Tibor, Balassi Kiadó, Budapest, 1995. ISBN: 963-787-380-5

MAKÓ Á. (2011): Az őszi beszéddel kapcsolatos online sajtómegjelenések néhány jellegzetessége az Index és az Origo hírportálokon - Tartalomelemzés 2006 szeptembere és 2011 áprilisa között megjelent cikkek alapján, *MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet, Budapest, 2011. június 16.*

letöltve innen (2013. október 14.):

http://www.gvi.hu/data/papers/kut_fuz_12_1_textrend_2011_oszodi_beszed_elemzes_111018_isbn.pdf

Ministry of the Interior and Kingdom Relations. *Violent Jihad in the Netherlands: Current Trends in the Islamist Terrorist Threat*. General Intelligence and Security Service (AIVD), The Hague, Netherlands, 2006.

letöltve innen (2013. október 15.): <http://www.fas.org/irp/world/netherlands/violent.pdf>

REID E. (2009): Analysis of Jihadi Extremist Groups' Videos, *Forensic Science Communications, 2009 július, Vol. 11., Nr. 3. ISSN 1528-8005*

letöltve innen (2013. október 11.): [http://www.fbi.gov/about-us/lab/forensic-science-](http://www.fbi.gov/about-us/lab/forensic-science-communications/fsc/july2009/index.htm/research_tech/2009_07_research01.htm)

[communications/fsc/july2009/index.htm/research_tech/2009_07_research01.htm](http://www.fbi.gov/about-us/lab/forensic-science-communications/fsc/july2009/index.htm/research_tech/2009_07_research01.htm)

Szórakoztatás és kultúra az Interneten. A magyar web-világ tartalomelemzése, 2001. október

<http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a055.pdf> (letöltés ideje: 2013. október 14.)

To track a threat - Inside our tip line. 2009. 06. 26. http://www.fbi.gov/news/stories/2009/june/tips_062609

(letöltés ideje: 2013. október 10.)

Doktori disszertációk:

SZABÓ J. (2011): A narratív pszichológiai megközelítések addiktológiai alkalmazási lehetőségei. Doktori disszertáció, Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar, Pécs, 2011.